

Sławomir NAŁĘCZ¹

Ewa ADACH-STANKIEWICZ²

Paweł KACZOROWSKI³

OPIS, WNIOSKI I REKOMENDACJE METODOLOGICZNE Z BADANIA SOF 2006

1. OPIS METODOLOGII BADANIA SOF 2006 W PORÓWNANIU Z BADANIAMI WCZEŚNIEJSZYMI

Konieczność gromadzenia informacji o sektorze non profit wynika z potrzeb krajowych, a także zainteresowania tą tematyką ze strony instytucji Unii Europejskiej. W ramach opracowanej przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Narodowej Strategii Rozwoju – programu operacyjnego Kapitał Ludzki i Priorytetu Dobre Rządzenie ustanowiono wskaźniki monitorowania, które obejmują:

- wsparcie dla budowy sprawnego, partnerskiego państwa;
- wspieranie współpracy administracji publicznej i sektora pozarządowego w zakresie realizacji zadań publicznych;
- rozwój potencjału trzeciego sektora;
- państwo partnerskie.

Potrzeba gromadzenia informacji o sektorze wynika także m. in. z jego intensywnego rozwoju. Od 2001 roku do roku 2005 roku, którego dotyczyło badanie SOF 2006 omawiane w niniejszym rozdziale, liczba podmiotów non-profit wzrosła o połowę w przypadku fundacji i o 30% w przypadku stowarzyszeń i innych organizacji społecznych.

Badania na formularzach serii SOF przeprowadzone przez GUS w 2002 roku prowadzono z wykorzystaniem trzech formularzy. Badaniami objęto całe populacje niżej wymienionych

¹ Autor koncepcji badania SOF 2006, nadzorujący realizację badania i odpowiadający za analizę wyników; koordynator Priorytetu Badawczego w Partnerstwie na Rzecz Rozwoju „Tu jest praca”, kierujący pracami Krajowego Obserwatorium Gospodarki Społecznej w latach 2006–2008; adiunkt w Instytucie Studiów Politycznych PAN.

² Koordynator organizacyjny badania SOF 1 i SOF 4 za 2005 r. prowadzonego przez GUS w ramach Priorytetu Badawczego Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „Tu jest praca”, obecnie dyrektor Departamentu Handlu i Usług GUS.

³ Pracownik Wydziału Badań Gospodarki Społecznej w Departamencie Badań Społecznych GUS.

podmiotów, posiadających osobowość prawną. Formularze wysłano łącznie do 57.690 jednostek, w tym do:

- fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych – łącznie 53 069 organizacji, do których wysłano formularz SOF-1;
- partii politycznych – łącznie 183 podmiotów, do których wysłano formularz SOF-3;
- organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego oraz organizacji pracodawców – łącznie 4 438 organizacji, do których wysłano formularz SOF-4.

Formularze pozwalały na zbieranie informacji dotyczących zarówno działalności statutowej, jak i gospodarczej badanych jednostek, bez względu na to, czy działalność gospodarcza była wyodrębniona organizacyjnie, czy też nie. Dodatkowo pytano o dziedziny działalności statutowej, liczbę zatrudnionych, liczbę członków i wolontariuszy, przychody badanych podmiotów, poniesione koszty, wartość brutto własnych środków trwałych i wartość środków przeznaczonych na działalność badawczo-rozwojową.

Podstawowe problemy dotyczące badania sektora instytucji niekomercyjnych, które szczególnie uwidoczniły się w tym badaniu, to brak kompletnej i aktualnej bazy adresowej jednostek tego sektora oraz negatywne nastawienie do badania. Trudności te znalazły odzwierciedlenie w niskim odsetku wypełnionych przez badane jednostki sprawozdań. Na 53 069 podmiotów objętych tym sprawozdaniem formularz SOF-1 złożyło tylko 30 599, tj. 57,7% badanej zbiorowości, sprawozdanie SOF-3 złożyło 31 jednostek, czyli 16,9% zbiorowości, a sprawozdanie SOF-4 – 2793 jednostek, czyli 62,9% podmiotów zawartych w operacie.

W 2006 roku ponownie zostało zrealizowane badanie organizacji non-profit (dalej skrótowo określane jako badanie SOF 2006). Przeprowadzono je w ramach Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „Tu jest praca”, którego administratorem był Uniwersytet Warszawski, zaś bezpośredni nadzór nad nim sprawował koordynator Priorytetu Badawczego – dr Sławomir Nałęcz z Instytutu Studiów Politycznych PAN. Badanie przeprowadzone było z wykorzystaniem dwóch formularzy SOF-1 i SOF-4, z których każdy przeznaczony był dla odrębnej zbiorowości podmiotów. Badania na obu wymienionych formularzach miały nieco rozszerzony, w stosunku do badań z 2002 roku, zakres podmiotowy. Badanie na formularzu SOF-1 skierowano – oprócz podmiotów objętych tym sprawozdaniem w 2002 roku (fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych) – także do organizacji członkowskich i placówek społecznych funkcjonujących jako jednostki Kościoła katolickiego (np. Akcja Katolicka, szkoły katolickie) lub tego samego rodzaju jednostek innych Kościołów i związków wyznaniowych (np. Bractwo Młodzieży Prawosławnej, Diakonia, Eleos). Zrealizowanym w 2006 r. badaniem na formularzu SOF-1 2006 objęto nie tylko podmioty mające własną osobowość prawną (tak jak to miało miejsce w 2002 r.), ale również włączono doń jednostki wyodrębnione organizacyjnie i samodzielnie bilansujące swoje wydatki (np. nieposiadające osobowości prawnej stowarzyszenia zwykłe i pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe). Analogiczny proces rozszerzenia badanej populacji dotyczył zbiorowości badanej formularzem SOF-4 (dodatkowo uwzględniono

niewielką grupę podmiotów bez osobowości prawnej oraz tytułem rozpoznania charakteru tych podmiotów – nieliczną grupę zespołów adwokackich).

Głównym celem badania SOF 2006 było określenie potencjału ekonomicznego i społecznego oraz weryfikacja funkcji jednostek non-profit jako podmiotów gospodarki społecznej. Pytania w obu formularzach (SOF-1 i SOF-4) dotyczyły zarówno działalności statutowej (w tym odpłatnej), jak i działalności gospodarczej badanych jednostek. Ponadto zbierane były informacje dotyczące: głównych pól i form działalności statutowej oraz gospodarczej, podstawowe informacje o kosztach i przychodach, dane o zatrudnieniu, członkostwie i wolontariacie, o liczbie osób objętych działaniami z zakresu aktywizacji zawodowej, tworzenia nowych miejsc pracy oraz udzielania innej pomocy w znalezieniu zatrudnienia, a także działaniami na rzecz osób dotkniętych wykluczeniem społecznym.

Badanie SOF 2006 roku było badaniem reprezentacyjnym. Z operatu obejmującego 86.116 jednostek wylosowano próbę liczącą 6.255 jednostek (7% operatu), podzielonych na warstwy według form prawnych, rodzajów działalności i klas zatrudnienia. Tak powarstwowaną próbę podzielono z zachowaniem proporcji warstw na 3 części: próbę zasadniczą (69% całej wylosowanej próby) oraz dwie próby rezerwowe stanowiące odpowiednio 16% i 15% wylosowanej próby⁴. Próby rezerwowe były wysyłane do lokalnych koordynatorów badania, kolejno w miarę wyczerpywania się próby zasadniczej. Działając w ten sposób, przesłano do realizacji w terenie łącznie 5 336 adresów jednostek, stanowiących 6% operatu. Z liczby jednostek faktycznie przekazanych urzędowi statystycznym do realizacji, uzyskano łącznie 3.518 (wypełnionych formularzy. Oznacza to, że kompletność realizacji próby wyniosła 66%, czyli więcej niż w którejkolwiek ze zbiorowości objętych badaniami w 2002 roku⁵.

W terenie realizacja badania SOF 2006 przebiegała następująco. W pierwszym etapie do wszystkich wylosowanych jednostek wysłany został formularz sprawozdawczy (SOF-1 lub SOF-4) wraz z listem intencyjnym, podpisanym przez Prezesa GUS. W drugim etapie badania do jednostek, które nie odesłały poprawnie wypełnionego formularza, osobiście docierali ankieterzy z urzędów statystycznych. Na bazie formularza przeprowadzali oni wywiad z przedstawicielami badanych jednostek. Drugi etap badania był prowadzony do momentu zrealizowania całości badania na poziomie nie mniejszym niż 4% (faktycznie zbadano 4,1% jednostek z operatu). Z uwagi na proces uogólniania wyników badania, a także szczególną, warstwową formę próby, ważne było wyegzekwowanie sprawozdań od jak największej liczby wylosowanych do badania jednostek.

Realizacja ankiet w terenie była prowadzona w okresie kwiecień – lipiec 2006 roku. Przyjęta w tym badaniu metoda pozwoliła na dokonanie rozpoznania całej badanej zbiorowości oraz na zgromadzenie informacji niezbędnych do oceny jakości i kompletności danych wynikowych.

⁴ Opis warstwowania populacji i próby zawarty jest w aneksie do niniejszego opracowania.

⁵ Wskaźnik kompletności realizacji próby w badaniu SOF 2006 wyliczony z zastosowaniem wag warstwowych jest wyższy i wynosi 72% (patrz: tabela 1 w dalszej części rozdziału).

2. WNIOSKI I REKOMENDACJE METODOLOGICZNE Z BADANIA SOF 2006

2.1. *Populacja, operat, próba i metoda kontaktu z jednostkami wybranymi do badania*

1. Zastosowany w 2006 roku sposób doboru jednostek do badania (reprezentatywna próba warstwowo-losowa) pozwolił na blisko dwudziestokrotne zredukowanie liczby podmiotów wypełniających formularz, co znacznie zredukowało koszty druku, wysyłki i wprowadzania danych z formularzy, a także pracochłonność po stronie populacji respondentów i pracowników urzędów statystycznych (US). Metoda ta pozwala jednocześnie uzyskać precyzyjne wyniki w wybranych podzbiorowościach, np. o znacznym potencjale ekonomicznym, zmniejszając jednocześnie liczbę badanych jednostek w wielotysięcznych nieraz grupach o homogenicznym charakterze. Dla przykładu do zbadania podzbiorowości ochotniczych straży pożarnych z powodzeniem wystarczy próbka będąca ułamkiem procenta tej kilkunastotysięcznej i zarazem bardzo jednorodnej subpopulacji.

REKOMENDACJA: Dalsze badania na formularzu SOF warto realizować z wykorzystaniem reprezentatywnych prób warstwowo-losowych.

2. Zastosowana w 2006 roku metoda realizacji badania spełniła oczekiwania w zakresie liczby wypełnionych ankiet, umożliwiając ekstrapolację zarówno na poziomie zbiorowości podmiotów mających własną osobowość prawną (OP=1), objętej wcześniejszymi badaniami, na formularzach SOF-1 i SOF-4, jak i podzbiorowości nowych, które po raz pierwszy zostały objęte badaniami z serii SOF (dotyczy to np. podzbiorowości jednostek kościelnych i wyznaniowych). Co więcej, porównania wskaźników realizacji badań SOF w 2002 i w 2006 roku (dla zachowania pełnej porównywalności ograniczono się do zbiorowości podmiotów mających osobowość prawną i wyłączono podmioty mające wyznaniową formę prawną) pokazują, że badanie realizowane w 2006 roku osiągnęło znacząco lepsze parametry w zakresie kompletności danych (wzrost o 14 punktów procentowych) oraz w zakresie współczynnika realizacji badania (wzrost o 26 punktów procentowych).

Porównania struktury realizacji badań z 2002 i 2006 roku zaprezentowane w tabeli 1 uwidaczniają nie tylko wzrost odsetka zrealizowanych ankiet w stosunku do liczby podmiotów wybranych do badania (kompletność), lecz także ponaddwukrotny wzrost wiedzy o dużej frakcji organizacji, z którymi we wcześniejszych badaniach, prowadzonych tylko z użyciem poczty, nie udawało się nawiązać kontaktu (w tej kategorii znalazło się 19% jednostek objętych badaniem w 2002 r. i tylko 8% objętych badaniem w 2006 r.).

Jeszcze większa poprawa nastąpiła w zakresie organizacji odmawiających udziału w badaniu (w tej kategorii znalazło się 18% jednostek objętych badaniem w 2002 r. i tylko 6% spośród jednostek wybranych do badania – w 2006 r.). Zebranie informacji o tych jednostkach pozwoliło znacząco zmniejszyć margines błędu szacowania wyników dla całej badanej populacji. Wiedza o liczebności badanej populacji czerpana w poprzednich badaniach jedynie

z operatu Bazy Jednostek Statystycznych została w SOF 2006 zaktualizowana informacjami pozyskanymi w terenie przez ankierów co pozwoliło określić liczbę faktycznie działających jednostek danego typu. W rezultacie możliwe stało się wykonanie wiarygodnych oszacowań również dla bardziej precyzyjnie określonej grupy jednostek, które istnieją, ale z różnych względów nie udało się uzyskać od nich wypełnionych sprawozdań.

Tabela 1. Porównanie parametrów realizacji badań SOF-1 i SOF-4 przeprowadzonych metodą pełną-pocztową w 2002 r., a w 2006 r. – metodą reprezentacyjną z wykorzystaniem wielorakich metod dotarcia do organizacji, z wywiadem ankietowym włącznie.

Symbol RA	Badanie zrealizowane w roku	Stowarzyszenia, fundacje, organizacje społeczne (SOF-1)		Org. samorządu gosp. i zawod. i org. pracodawców (SOF-4)		SOF-1 i SOF-4 RAZEM	
		2002	2006 ^a	2002	2006 ^a	2002	2006 ^a
	Liczba jednostek wybranych do realizacji w terenie	53.071	74.368	4.436	5.595	57.507	79.963
	Jednostki objęte sprawozdaniem SOF-1 i SOF-4						
01	Realizacja obowiązku sprawozdawczego (kompletność)	58%	73%	63%	64%	58%	72%
03	Podmiot w zawieszeniu – brak eksploatacji	2%	5%	5%	7%	2%	5%
04	Podmiot w likwidacji – brak eksploatacji	0%	0%	1%	0%	0%	0%
06	Podmiot zlikwidowany	2%	8%	4%	20%	2%	9%
08	Odmowa złożenia sprawozdania	19%	6%	9%	4%	18%	6%
09	Brak kontaktu z jednostką ^a	19%	8%	17%	5%	19%	8%
11	Sprawozdanie negatywne	0%		2%		0%	
	RAZEM	100%	100%	100%	100%	100%	100%
	Współczynnik realizacji ^b	63%	90%	80%	94%	64%	90%

^a wyliczone z zastosowaniem wag warstwowych; z wyłączeniem jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz jednostek wyznaniowych dla zachowania porównywalności z rokiem 2001

^b współczynnik realizacji obliczono wg. formuły wyrażonej symbolami RA: $o_1 / (o_1 + o_8 + o_9) \times (o_8 / (o_8 + o_6 + o_3 + o_4 + o_{11}))$

Źródło: Dane z badań zrealizowanych w latach 2002 i 2006 na formularzach SOF-1 i SOF-4. Opracowanie: Sławomir Nałęcz.

REKOMENDACJA: Dalsze badania na formularzach SOF warto realizować nie tylko za pośrednictwem poczty. Jako obligatoryjny powinien być stosowany mechanizm wspomagania realizacji badania przez kontakt z jednostką za pośrednictwem telefonu, faksu, poczty elektronicznej, aż po wizytę ankietera w terenie. Informacja o badanej populacji jest wówczas znacznie bardziej kompletna, a więc margines błędu szacowania badanych zjawisk dla populacji faktycznie działających jednostek jest istotnie mniejszy niż w przypadku metod stosowanych przed badaniem SOF 2006.

3. Na poziomie ogólnego pozyskiwania wypełnionych formularzy w zakresie podzbiorowości, które w 2006 roku po raz pierwszy zostały objęte badaniami na formularzu SOF-1, tj. w zbiorowości podmiotów kościelnych i kas zapomogowo-pożyczkowych wskaźnik kompletności i wskaźnik realizacji okazały się nie gorsze niż w pozostałej części zbiorowości objętej badaniem SOF-1, z tym że zbiorowość wybranych do badania podmiotów wyznaniowych (FP=50,51) prowadzących działalność społeczną lub gospodarczą wyróżniała się na tle innych podzbiorowości objętych badaniem SOF:

- znacznie wyższym wskaźnikiem odmów (13%);
- wysokim odsetkiem ankiet zrealizowanych (78%);
- niskimi odsetkami podmiotów zlikwidowanych (3%) i zawieszonych (3%);
- bardzo niskim odsetkiem podmiotów, z którymi nie można było uzyskać kontaktu (1%).

4. Przedstawiciele urzędów statystycznych, koordynujący realizację badania w terenie potwierdzali trudności w uzyskiwaniu zgody na wypełnienie formularza w podmiotach kościelnych/wyznaniowych.

a) Jednostki wyznaniowe – zwłaszcza jednostki Kościoła Rzymskokatolickiego chętnie korzystały z prawa do odmowy w badaniu, m. in. powołując się na sformułowania zawarte w liście zapowiednim do formularza mówiące o dobrowolności udziału w badaniu.

b) Ważnym czynnikiem wpływającym na niechęć podmiotów wyznaniowych do wypełniania formularza był fakt, że jednostki te dotychczas nie były objęte całościową sprawozdawczością obejmującą problematykę finansową, a kwestie te w podmiotach kościelnych otaczane są szczególną dyskrecją.

REKOMENDACJA: Kolejne badania jednostek wyznaniowych na formularzu SOF należy przeprowadzić jako badania obowiązkowe, podkreślając obligatoryjność wypełniania sprawozdania już w nagłówku formularza i wskazując podstawę prawną oraz przepisy o tajemnicy statystycznej.

Być może pomocne byłoby też pisemne poparcie badania przez ogólnopolski autorytet kościelny, np. przez przedstawiciela Episkopatu.

Możliwe, że większą otwartość badanych jednostek kościelnych można byłoby uzyskać, włączając w badanie kościelną jednostkę badawczą, np. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego (wtedy jednak jednostki innych niż rzymskokatolickie wyznań musiałyby

nadal być badane bez odwoływania się do hierarchów katolickich czy katolickiej instytucji badawczej).

c) Ankieterzy badający placówki kościelne wielokrotnie zetknęli się z praktyką odsuwania w czasie wypełnienia formularza, kończącą się najczęściej brakiem realizacji sprawozdania mimo kilkukrotnego kontaktu i prób wyegzekwowania obietnicy wypełnienia formularza.

REKOMENDACJA: W przypadku jednostek kościelnych (ale także innych) skuteczną formą ustalania warunków zwrotu wypełnionego formularza mógłby być monit pocztowy przypominający o obligatoryjności badania i zawierający odcinek do odesłania Urzędowi Statystycznemu realizującemu badanie. Na odcinku tym badany podmiot musiałby wskazać konkretną datę – w ramach wyznaczonego przedziału –, kiedy odeśle wypełniony formularz oraz byłby zobligowany wpisać kontakt do osoby odpowiedzialnej za to zadanie.

5. Wiele krytycznych uwag od pracowników statystyki publicznej realizujących w terenie badanie SOF 2006 dotyczyło aktualności danych adresowych zawartych w operacie z Bazy Jednostek Statystycznych (BJS). Weryfikacja tych danych na podstawie dostarczonych urzędowi statystycznym wyciągów z Krajowego Rejestru Sądowego (KRS) nie była łatwa, ponieważ brakowało wspólnego identyfikatora między danymi BJS a KRS. Nadto dane z KRS często nie były bardziej aktualne niż BJS. Znaczną pomocą w poszukiwaniu kontaktu z badaną jednostką bywały wyszukiwarki internetowe, kontakt z lokalną administracją publiczną lub podmiotami o zbliżonej dziedzinie działalności funkcjonującymi w tej samej miejscowości albo ewentualnie kontakt z jednostką nadrzędną w stosunku do podmiotu badanego.

REKOMENDACJA: Dla ułatwienia pracy urzędów statystycznych potrzebne byłoby połączenie informacji z BJS i KRS w jednym zbiorze przesyłanym jako zbiorcza kartoteka jednostek wybranych do badania. Należy zalecić wszystkim realizującym badanie urzędowi, aby w przypadku braku aktualnych danych adresowych korzystały z wyszukiwarek internetowych (w tym z bazy portalu www.ngo.pl) lub starały się uzyskać dane od lokalnej administracji publicznej albo starały się je sprawdzić w jednostce nadrzędnej w stosunku do podmiotu badanego (o ile w przypadku badanej jednostki istnieje jednostka nadrzędna). Alternatywnie – urzędy mogłyby pozyskiwać dane kontaktowe od organizacji o zbliżonej dziedzinie działalności funkcjonujących w tej samej miejscowości. Realizacja tych czynności powinna być raportowana w formie zbliżonej do etapowych raportów sporządzanych w ramach badania SOF 2006.

6. Pracownicy urzędów statystycznych odpowiedzialni za realizację badania SOF 2006 w terenie zwracali uwagę na brak lub słabość bodźców motywujących respondentów do wypełnienia formularza.

a) Pewną zachętą okazała się koperta zwrotna umożliwiająca respondentom odesłanie wypełnionego sprawozdania bez konieczności samodzielnego zakupu znaczka i adresowania koperty.

b) List przewodni od Prezesa GUS zamiast zachęcić do wypełniania sprawozdania spowodował, że wiele jednostek skorzystało z zawartego w nim sformułowania o dobrowolności wypełnienia formularza, odmawiając udziału w badaniu.

c) Odnotowano także pytania respondentów dotyczącego tego, jak i gdzie będą dostępne wyniki z przeprowadzonego badania.

REKOMENDACJA: W następnym badaniu należy również zapewnić jednostkom bezpłatne koperty zwrotne, a zamiast listu przewodniego trzeba wręczyć respondentom broszurkę z syntetycznymi wynikami z poprzedniego badania (ewentualnie podać adres witryny internetowej, gdzie umieszczone są wyniki). W nagłówku formularza powinna znaleźć się informacja o obligatoryjności badania ze wskazaniem podstawy prawnej.

7. Niektórzy lokalni koordynatorzy badania SOF krytycznie ocenili metodę etapowego przesyłania list adresowych ze spisami jednostek próby zasadniczej, a następnie kolejno pierwszej i drugiej próby rezerwowej.

W trakcie seminarium metodologicznego (Jahranka, 29–30 października 2007 r.) wyjaśniono jednak, że przesłanie od razu prób rezerwowych łącznie z próbą zasadniczą mogłoby przyczynić się do zwiększenia efektu autoselekcji, przy jednoczesnej utracie kontroli nad liczbą sprawozdań realizowanych w poszczególnych warstwach. Duża liczba jednostek objętych badaniem powoduje bowiem zmniejszenie zaangażowania ankierów w pozyskanie wypełnionych formularzy od jednostek (z warstw) sprawiających relatywnie większe problemy z powodu utrudnionego kontaktu (jednostki małe, niemające własnego lokalu) lub z powodu słabej motywacji do wypełnienia formularza (jednostki małe, nieposiadające personelu zajmującego się sprawozdawczością bądź jednostki duże, obawiające się przekazania danych finansowych).

REKOMENDACJA: Należy utrzymać zasadę etapowej realizacji badania, tj. najpierw powinna zostać zrealizowana próba zasadnicza, w tym ustalenie przyczyn niemożności realizacji wywiadów, a dopiero w drugiej kolejności przekazane i realizowane próby rezerwowe.

8. W trakcie dyskusji terenowych koordynatorów badania SOF na seminarium metodologicznym w Jahrance ustalono, że próby rezerwowe z powodu zbyt ograniczonego czasu często nie były realizowane drogą pocztową lecz od razu z użyciem bardziej pracochłonnych form kontaktu (wizyta ankietera nieraz poprzedzona kontaktem telefonicznym).

REKOMENDACJA: Należy zapewnić odpowiedni czas na realizację badania w terenie, aby każdy etap badania – zarówno realizacja próby podstawowej, jak i prób rezerwowych

– mógł odbywać się w pierwszej kolejności za pośrednictwem poczty (między otrzymaniem spisu jednostek wybranych do badania a wysłaniem etapowego raportu z realizacji badania powinno być ok. 30 dni). Przy badaniu z wykorzystaniem próby podstawowej i dwóch prób rezerwowych czas na realizację badania przez urzędy statystyczne winien wynosić nie mniej niż 3 miesiące.

9. Koordynatorzy badania SOF z urzędów statystycznych zrelacjonowali wątpliwości respondentów odnośnie badania podzbiorowości (warstwy) zespołów adwokackich. W trakcie dyskusji wyjaśniono, że zespoły te (w sumie 61 jednostek), jako podmioty kwalifikowane w systemie REGON do grupy jednostek samorządu gospodarczego i zawodowego (FP=76), były objęte badaniami SOF za lata 1997 i 1998, natomiast w badaniu SOF za rok 2001 zostały wyłączone ze względu na wątpliwości, czy jednostki te należą do sektora non-profit. Badanie SOF za 2005 rok służyło jednak zbadaniu szerszej niż sektor non-profit zbiorowości podmiotów gospodarki społecznej, realizujących jednocześnie cele społeczne i gospodarcze (w różnych proporcjach). Dlatego postanowiono przebadać zespoły adwokackie jako odrębną warstwę, którą będzie można uwzględnić lub pominąć, zależnie od tego czy analiza będzie dotyczyła gospodarki społecznej, czy tylko sektora non-profit.

REKOMENDACJA: W kolejnych badaniach, których celem miałyby być wyłącznie zbiorowość non-profit, podzbiorowość zespołów adwokackich powinna zostać wyłączona.

10. Wypełnienie sprawozdania SOF wymaga często zaangażowania co najmniej dwóch osób z badanej jednostki (najczęściej jest to kierownik jednostki oraz osoba prowadząca księgowość). Dlatego nawet wizyta ankietera często nie pozwalała na uzyskanie wypełnionego formularza, o ile nie udało się wcześniej zagwarantować obecności i wsparcia obu ww. przedstawicieli badanej organizacji.

REKOMENDACJA: Wizyty ankietera w jednostkach powinny być w miarę możliwości poprzedzone zagwarantowaniem obecności kierownika/prezesa oraz osoby prowadzącej księgowość.

2.2. Wnioski i rekomendacje odnośnie formularzy SOF-1 i SOF-4 użytych w 2006 roku

W opinii koordynatorów odpowiedzialnych za realizację badania SOF 2006 w terenie formularz był zasadniczo zrozumiały i czytelny dla respondentów, choć wskazano też pewne problemy, które warto poprawić w następnych badaniach.

1. Zgodnie z wnioskami zawartymi w poprzednim dziale, wszelkie sformułowania mówiące o dobrowolnym charakterze badania, jak też brak wyraźnego stwierdzenia w formularzu, że badanie jest obligatoryjne, znacznie zmniejszają gotowość badanych jednostek do dokonania sprawozdania.

REKOMENDACJA: Na początku formularza w widocznym miejscu należy zawrzeć informację o obligatoryjności badania wraz z podaniem podstawy prawnej. Niezależnie od tego należy utrzymać adnotację mówiącą o tajemnicy statystycznej, chroniącej dane wpisywane w sprawozdaniu.

2. Wielu respondentów uważało kwestionariusz za zbyt obszerny. W trakcie seminarium metodologicznego wyjaśniono, że znaczna część pytań (formy i skala pomocy w znalezieniu zatrudnienia oraz w zakresie pomocy dla osób wykluczonych społecznie) była związana z potrzebami projektu PRR „Tu jest praca” i nie muszą być one powtarzane w kolejnych badaniach.

REKOMENDACJA: Należy rozważyć rezygnację z ww. pytań, o ile nie będzie wyraźnej potrzeby zbierania tego typu danych.

3. W czasie seminarium metodologicznego przedstawiciele urzędów statystycznych uznali, że nie ma potrzeby umieszczenia instrukcji odnośnie sposobu zaznaczania odpowiedzi przy każdym pytaniu.

REKOMENDACJA: Należy rozważyć umieszczenie takiej instrukcji tylko przy pierwszym pytaniu danego rodzaju oraz przy pytaniach, gdzie sposób zaznaczania nie jest typowy (np. możliwość wyboru wielu odpowiedzi jednocześnie), zwłaszcza jeśli badanie miało być realizowane tylko przez ankierów.

4. Pozytywnie oceniono zastosowanie pytań filtrujących na początku działów. Pozwoliły one znacznej części respondentów pominąć pytania, które ich nie dotyczyły. Niestety program do wpisywania danych nie uwzględniał filtrujących właściwości tych pytań i zmuszał osoby wprowadzające dane do przejścia przez wszystkie pozycje, nawet wtedy, gdy respondent wybrał odpowiedź pozwalającą na pominięcie szeregu kolejnych pytań i przeskoczenie do kolejnego działu.

REKOMENDACJA: Należy kontynuować stosowanie pytań filtrujących w formularzu i uwzględnić reguły skoków z nich wynikające w programie służącym do wprowadzania danych.

5. Dla wielu organizacji objętych badaniem SOF pytania nt. pracy społecznej stanowiły problem, ponieważ jednostki te nie prowadziły ewidencji takiej pracy.

REKOMENDACJA: Do pytań na ten temat potrzebne są objaśnienia prezentujące przykłady szacunkowego wyliczenia żądanych parametrów tej pracy.

6. Część jednostek nie rozumiała pojęcia „odpłatna działalność statutowa”. Zdarzały się przypadki, że respondenci nie potrafili określić, co w działaniu ich jednostki jest

działalnością statutową, a co gospodarczą. W związku z tym część jednostek wpisywała całość swoich kosztów jako koszty działalności gospodarczej, a jednocześnie jako koszt działalności statutowej.

REKOMENDACJA: Do pytań na ten temat potrzebne są objaśnienia z przykładami. Na etapie analizy danych należy ze szczególną uwagą potraktować jednostki, dla których koszty ogółem były równe kosztowi działalności statutowej i jednocześnie kosztom działalności gospodarczej.

7. Analiza danych z badań na formularzu SOF-1 i SOF-4 dotyczących posiadania przez badane jednostki statusu organizacji pożytku publicznego doprowadziła do wniosku, że część jednostek niezarejestrowanych jako posiadające status OPP w Krajowym Rejestrze Sądowym zaznaczała jednak w formularzu SOF odpowiedź „jednostka posiada status organizacji pożytku publicznego” (np. zbyt duża liczba jednostek Caritas deklaruje posiadanie takiego statusu w stosunku do zapisów KRS w tej kwestii). Zaobserwowano też pojedyncze przypadki niedeklarowania w formularzu statusu OPP przy jednoczesnym zgłaszaniu otrzymywania przychodów z 1% podatku PIT lub korzystania z pracy poborowych (oba te uprawnienia posiadają tylko organizacje o statusie OPP).

REKOMENDACJA: Należy przeformułować treść pytania o status OPP, tak aby pojawiła się kwestia rejestracji statusu OPP w sądzie, np. „Czy jednostka została zarejestrowana w sądzie jako organizacja pożytku publicznego?”. Dodatkowo pożytecznym byłoby umieszczenie w programie do wpisywania danych funkcji wzywającej do weryfikacji, gdy organizacja korzysta z przychodów z 1% podatku PIT lub pracy poborowych odbywających zastępczą służbę wojskową, a nie zadeklarowała posiadania statusu OPP.

8. Dla wielu jednostek pytania nt. kosztów i przychodów były pytaniami drażliwymi i nie chciały one udzielać na ten temat dokładniejszych informacji. Dzięki pytaniom filtrującym, poprzedzającym podanie konkretnych kwot, stało się możliwe odróżnienie jednostek, dla których dana wartość wynosi „o”, od tych, które nie chciały podać konkretnych kwot, ale zaznaczyły, że w ich przypadku przychody były większe od „o”.

REKOMENDACJA: Należy utrzymać stosowanie pytań filtrujących przed żądaniem wpisania konkretnych kwot, gdyż umożliwia to odróżnienie wartości „o” od braków danych i pozwala na wykonanie odpowiednich oszacowań.

9. Zastosowane w formularzu pojęcie „wykluczenie społeczne” było dla części badanych niezrozumiałe, a dla części drażliwe.

REKOMENDACJA: Należy podać w objaśnieniach definicję tego terminu (najlepiej spójna z zapisami ustawowymi).

10. W przypadku instytucji kościelnych świadczących usługi społeczne, typu szkoła katolicka, zakład opiekuńczo-leczniczy itp., część respondentów kontestowała pytania dotyczące członkostwa i związanej z tym pracy społecznej, gdyż podmioty te nie mają charakteru członkowskiego i przypominają raczej system instytucji należących do jednego konkretnego właściciela, którym jest jednostka terytorialna kościoła lub zakon – reprezentowana odpowiednio przez biskupa lub przełożonego zakonu.

REKOMENDACJA: Problem ten można zminimalizować, zamieszczając w formularzu odpowiednie objaśnienie zawierające przykład liczenia członków np. rady rodziców lub podobnych organów społecznych działających w ramach badanej instytucji kościelnej.

11. Niektórzy respondenci zgłaszali potrzebę szerszej wypowiedzi na temat prowadzonej przez jednostkę działalności i problemów, z jakimi się borykają, zamiast podawania suchych danych finansowych i zatrudnieniowych, które nie oddają specyfiki ich funkcjonowania.

REKOMENDACJA: W miarę dysponowania wolnym miejscem w formularzu należy rozważyć umieszczenie pytania otwartego lub półotwartego, umożliwiającego respondentom wypowiedź np. o tym, czy działalność ich jednostki napotyka jakieś bariery (z możliwością wskazania tych barier).

2.3. Wykorzystanie danych z badania SOF 2006 w statystyce publicznej

1. W trakcie omawiania sposobu wykorzystania danych z badania SOF 2006 w rachunkach narodowych stwierdzono, że wyniki badania na formularzu SOF są jedynym obecnie wykorzystywanym w statystyce publicznej źródłem szacowania składowych niektórych istotnych parametrów opisu gospodarki narodowej, a sektora non-profit w szczególności (zatrudnienie, koszty, wartość dodana, inwestycje, środki trwałe, struktura przychodów).

REKOMENDACJA: Należy dążyć do weryfikowania oszacowań uzyskanych ze sprawozdań SOF danymi pozyskiwanymi w innych badaniach statystyki publicznej (np. darowizny można szacować na podstawie badania budżetów gospodarstw domowych, zatrudnienie – na podstawie BAEL i spisów powszechnych, pracę społeczną – na podstawie badań budżetu czasu, członkostwo – na podstawie reprezentatywnych badań gospodarstw domowych typu „Diagnoza Społeczna”).

2. Ustalono też, że dane uzyskane w badaniu SOF za 2005 rok nie mogą być wprost porównywane z wynikami badań SOF z poprzednich lat, gdyż:

a) w poprzednich latach nie doszacowywano danych dla zbiorowości organizacji, które odmówiły udziału w badaniu lub z którymi nie udało się nawiązać kontaktu;

b) populacja badana formularzem SOF w 2005 roku była poszerzona w stosunku do poprzednich badań o trzeciosektorowe jednostki kościelne/wyznaniowe oraz o jednostki, które nie dysponowały samodzielną osobowością prawną (OP=2), ale prowadziły samodzielną księgowość (FF=5).

REKOMENDACJA: Do opisu dynamiki wskaźników badanych w SOF należy z badania za rok 2005 wyłączyć niektóre grupy jednostek nieobjętych badaniem za rok 2001 (podmioty bez samodzielnej osobowości prawnej (OP=2), warstwy podmiotów wyznaniowych, kas zapomogowo-pożyczkowych, zespołów adwokackich) oraz zastosować wagi nieuwzględniające doszacowań podmiotów, które odmówiły wypełnienia sprawozdania lub z którymi nie nawiązano kontaktu.

ANEKS

Opis warstwowania populacji i próby w badaniu SOF 2006

Symbol warstwy	Opis warstwy	Liczba pracowników wg Bazy Jednostek Statystycznych	Różnica w operacie SOF 2006 w stosunku do SOF 2002	Operat: jednostki 'aktywne' wg Bazy Jed- nostek Statystycznych	Próba wylosowana	Próba zbadana	Próba zbadana jako odsetek operatu
	Ogółem			86 116	5 336	3 518	4%
01	b. duże fundacje	21-	bez zmian	192	129	89	46%
02	duże fundacje	6-20	bez zmian	610	146	71	12%
03	średnie fundacje	1-5	bez zmian	2 965	280	130	4%
04	małe fundacje	0	bez zmian	4 176	547	297	7%
05	b. duże kluby/org. sportowe	21-	dodano jednostki bez osobowości prawnej	168	67	40	24%
06	duże kluby, org. sportowe	6-20	dodano jednostki bez osobowości prawnej	533	62	45	8%
07	średnie kluby, org. sportowe	1-5	dodano jednostki bez osobowości prawnej	2 787	71	41	1%
08	małe kluby, org. sportowe	0	dodano jednostki bez osobowości prawnej	12 553	57	43	0%
09	koła łowieckie	0-	dodano jednostki bez osobowości prawnej	2 495	51	50	2%
10	jednostki Ochot. Straży Pożarnej	0-	dodano jednostki bez osobowości prawnej	14 762	105	99	1%
11	Pracownicy Kasy Zapomogowo- -Pożyczkowe	0-	nowa warstwa	898	112	99	11%
12	b. duże stow. i org. społ. niebędą- ce ani klubami sportowymi, ani kołami łowieckimi	21-	dodano jednostki bez osobowości prawnej	624	225	182	29%
13	duże stow. i org. społ. niebędące ani klubami sportowymi, ani kołami łowieckimi	6-20	dodano jednostki bez osobowości prawnej	1 725	243	169	10%
14	średnie stow. i org. społ. niebędą- ce ani klubami sportowymi, ani kołami łowieckimi	1-5	dodano jednostki bez osobowości prawnej	7 200	532	318	4%
15	małe stow. i org. społ. nie będące ani klubami sportowymi ani kołami łowieckimi	0	dodano jednostki bez osobowości prawnej	26 131	773	493	2%

Aneks – cd.

Symbol warstwy	Opis warstwy	Liczba pracowników wg Bazy Jednostek Statystycznych	Różnica w operacie SOF'2006 w stosunku do SOF'2002	Operat: jednostki 'aktywne' wg Bazy Jed- nostek Statystycznych	Proba wylosowana	Proba zbadana	Proba zbadana jako odsetek operatu
16	duże i średnie organizacje pracodawców	1–	bez zmian	151	66	41	27%
17	małe organizacje pracodawców	0	bez zmian	150	68	36	24%
18	duże kółka rolnicze	6–	bez zmian	83	83	55	66%
19	średnie kółka rolnicze	1–5	dodano jednostki bez osobowości prawnej	719	73	34	5%
20	małe kółka rolnicze	0	dodano jednostki bez osobowości prawnej	2 416	72	48	2%
21	zespoły adwokackie ^a	0–	nowa warstwa	61	61	32	52%
22	obligatoryjne organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego	0–	dodano jednostki bez osobowości prawnej	180	110	91	51%
23	b. duże dobrowolne org. samorzą- du gospodarczego i zawodowego	21–	dodano jednostki bez osobowości prawnej	43	43	35	81%
24	duże dobrowolne org. samorządu gospodarczego i zawodowego	6–20	dodano jednostki bez osobowości prawnej	195	118	91	47%
25	średnie dobrowolne org. samorzą- du gospodarczego i zawodowego	1–5	dodano jednostki bez osobowości prawnej	1 006	121	89	9%
26	małe dobrowolne org. samorządu gospodarczego i zawodowego	0	dodano jednostki bez osobowości prawnej	681	150	74	11%
27	Caritas – biura diec. i ogólnopolskie	0–	nowa warstwa	45	10	8	18%
28	kościelne organizacje członkowskie	0–	nowa warstwa	53	53	43	81%
291	b. duże kościelne instytucje społeczne	21–	nowa warstwa	382	110	92	24%
292	duże kościelne instytucje społeczne	6–20	nowa warstwa	484	112	91	19%

Aneks – cd.

symbol warstwy	opis warstwy	liczba pracowników wg Bazy Jednostek Statystycznych	Różnica w operacie SOF'2006 w stosunku do SOF'2002	Operat: jednostki 'aktywne' wg Bazy Jed- nostek Statystycznych	Próba wylosowana	Próba zbadana	Próba zbadana jako odsetek operatu
293	średnie kościelne instytucje społeczne	1-5	nowa warstwa	369	116	90	24%
294	małe kościelne instytucje społeczne	0	nowa warstwa	150	65	42	28%
30	działalność gospodarcza (w tym rolna, drukarnie, księgarnie, apteki)*	0-	nowa warstwa	210	64	41	20%
31	organizacje diecezjalne Akcji Katolickiej	0-	nowa warstwa	27	11	9	33%
32	organizacje diecezjalne Katolickiego Stow. Młodzieży	0-	nowa warstwa	25	10	7	28%
331	większe kościelne placówki kulturalne	6-	nowa warstwa	59	59	52	88%
332	mniejsze kościelne placówki kulturalne	0-5	nowa warstwa	134	60	38	28%
34	parafialne Caritas (zespoły, oddziały)	0-	nowa warstwa	404	51	43	11%
351	większe specjalistyczne jednostki Caritas	6-	nowa warstwa	133	113	94	71%
352	mniejsze specjalistyczne jednostki Caritas	0-5	nowa warstwa	118	118	73	62%
36	cmentarze ^a	0-	nowa warstwa	19	19	3	16%

^a warstwa ostatecznie nieuwzględniona do analizy sektora non-profit

Źródło: Dane z badania SOF 2006. Opracowanie: Sławomir Nałęcz.